

Guliston davlat universiteti Amaliy san’at:
badiy kulolchilik yo’nalishi 1-bosqich talabasi

Boyqulova Noila Qurbonali qizi

Email: noilaboyqulova1@gmail.com +998972477177

Annotatsiya: *Inson ko’rib turgan, kuzatayotgan atrofdagi ranglarni tekislik yuzasiga to’g’ri tadbiq eta olish, Rang tasvir ustozlarning bilim va ko’nikmalarini amalda va nazariy qo’llash hamda olingan bilimlarni o’sib kelayotgan yosh rassom ishtiyoqmandlariga ulashishdan iborat. Bo’lajak tasviriy san’at o’qituvchilarning rangshunoslik malakalarini qalam tasvir va rang tasvirda rivojlantirishga qaratilgan.*

Kalit so’zi: *Rangshunoslik, natura, fazoviy ranglar, nusxa ko’chirish bilimlari, qalamtasvir asoslari, buyuk ustozlar.*

Insonlarning ongi, fikri shiddat bilan rivojlanayotgan bir davirda yashayotganimiz, badiiy ta’lim tizimida zamonaviy bilimlarni qo’llash, komillikka tomon yo’naltirilgan bilvosita “Tasviriy san’at” ning o’rni beqiyos desak adashmaymiz. Talabalarga bilim berishda zamonaviy ta’lim texnologiyalarining ahamiyati to’risida so’z borganda prezidentimiz SH.M.Mirziyoevning “.....bizning eng katta boyligimiz – bu xalqimizning ulkan intellektual va ma’naviy salohiyatidir. Bu salohiyatni yaratish va ko’paytirishda hurmatli ziyolilarimiz – ilm fan va texnika namoyondalari, madaniyat, adabiyot, san’at, sport sohalarining vakillari butun vujudini berib, fidokorona mehnat qilayotganlarini biz yaxshi bilamiz va yuksak qadirlaymiz. Ana shu zaxmatkash insonlarning ilmiy va ijodiy izlanishlarini har tomonlama qo’llab- quvvatlash, ular uchun zarur shart – sharoitlar yaratishni biz o’zimizning birlamchi vazifamiz sifatida ko’rishimiz darkor.”¹ O’quvchilarning va yosh rassomlarning rang tasvir fanidagi fazoviy kenglikni va shakillarni bilvosita kompazitsion konikmalar asosida o’qituvchi tomonidan o’rgatilishi hammamizga ma’lum zero, hech bir o’quv ko’nikmalar fazoviy ranglarni rang tasvir bo’limlarini “nusxa ko’chirish” dek bir asarni yetuk bir san’at darajasiga chiqarishga yordam berolmaydi. O’rta osiyada bubilimlarni biz qadimda devorlardagi freska, pannolar bilan ishlash orqali ba’zi san’at turlari rivojlanib kelgan, va bu devoriy san’atlarga rang bilan ko’zga yaqqol chiqarish zarurligini sezishgan va shu asosida ranglar bilan ishlash, bir chiziqni ikkinchi bir chiziqdan ajratish orqali yuzaga sekinlik bilan ko’rinib kelgan. Chunki rassomlik rang bilishlikni talab qilgan, shuning uchun har bir yosh san’at bilimini o’rganayotgan rassomlarga ranglar bilan ishlash suv va havodek zarur.

Atrofimizdagi tabiat ranglarini o’rganishdan oldin yana bir ko’nikmasiz yangi bir asarni yuzaga chiqarish mushkul ya’ni bu- “Qalamtasvir”dir. Ustozlarimiz

¹ Tasviriy san’at texnologiyasi va nusxa ko’chirish. O’. Nurtayev, S. Mahkamova. 2021

“...qalamtasvir barcha san’atning otasi “hisoblanadi deb bejiz ta’kidlashmagan. Qalamtasvir - barcha tasviriy san’at turlarining asos hisoblanadi. Rassom tasviriy san’at turining qaysi birida ijod qilishidan qat’iy nazar, qalamtasvirga asoslanadi. U o‘zining kuzatishlari, katta asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini avval qalamda dastlabki chizgilar bilan ifodalaydi.² Tasviriy san’at turlari zamon bilan hamnafas rivojlanib kelmoqda hamda tasviriy san’atni o‘rganish ham qaysidir manoda tez shiddat bilan yangilanib bormoqda. Oliy o‘quv yurtlarida “Nusxa” ko‘chirish fani mavjud bo‘lib asosan uyg‘onish davrida ijod qilgan bir qancha rassom ustozlarning asarlaridan nusxalar ko‘chirila boshladi. Albatta bu yosh ijodkorlarning bilimlarini yanada rivojlanishiga olib keladi hamda uyg‘onish davri ustozlarining amaliy ishlaridan o‘zlariga san’at asari yaratishda yetarlicha konikma hosil qilishadi. O‘zbekistonda rassomlik, o‘quv mashg‘ulotlari boshlang‘ich sinflardan boshlangan va talaba birinchi marta hunarmandchilik asoslarini o‘rgangan hamda o‘zlashtirgan. Shakilni qayta ishlashning zarur yo‘llari, foydalanish qobiliyati, soya, yorug‘ qonuniyatlarini o‘rgangan. Shuning uchun talaba O‘zbekiston san’at muzeylariga kirib devorlaridan, dastlabki bosqichlaridan boshlab ustalarning rasmlarini nusxa ko‘chirib o‘rganish bilan shug‘ullanadi.³ Shuningdek nusxa ko‘chirish darslari asosan rus maktablarida juda ham keng kollamda foydalanilgan. Ayni damda O‘zbekiston oiliy o‘quv yurtlarida tasviriy san’atni chuqur o‘rganishni istagida bo‘lgan talabalarga ko‘plab san’at asarlari majburiy tarzda ko‘chirilishi yani nusxa olinishi tadbiiq etilgan, bu bilan talabalarning fazoviy ongida chuqur ildiz otgan buyuklikkacha ko‘tarilgan asarlarni yanada yaxshiroq o‘rganish mujjasamlanadi.

Tasviriy san’atda nusxa ko‘chirishning bir qancha uslublari mavjud:

- ✓ *Tekislik yuzasiga aniq o‘lcham bo‘yicha nusxa ko‘chirish.*
- ✓ *San’at asarining asosiy harakterli tayanch nuqtalaricha belgilab nusxa ko‘chirish.*
- ✓ *Biron bir san’at asarining biron bir qismini ko‘chirish ya’ni parcha (Fragment)*

Nusxa ko‘chirish biron dastgohda yoki turli na’munali san’at muzeylariga borgan holda amalga oshiriladi. Buning uchun oldindan muzaylarni va o‘zini tartibli ravishda, qurol- aslahalar bilan taminlashi kerak. Shuni ta’kidlash joizki yetarli malakali ustozlarsiz bu nusxa ko‘chirish san’atini mukammal o‘rganish mushkuldir. O‘zbekiston Respublikasi Badiiy Akademiyasining akademigi O‘rol Tansiqboevning “Jonajon o‘lkam” “Qayroq suv ombori” “Mening qo‘shig‘im” va bir qancha asarlari biz yosh avlodlarga juda ham katta maktab bo‘ladi.⁴

Nusxa ko‘chirish fanida ko‘chiralayotgan asarning ish razmeriga va uning texnikalari, foydalanilgan sovuq-issiq ranglariga e’tibor qaratilishi zarur. Hamda juda ham yaxshi holst tortilib asarni hajmini kataklarga bo‘lib chiqiladi va tayyorlagan padraavnigimizni huddi shu kataklarni anniq o‘lchamini olib sanoq sonlarni joylab olamiz. Sifatli rasm qo‘limizda chiqarilgan bo‘lishi kerak. Asta sekinlik bilan qo‘limizdagi nusxani

² Qalamtasvir, Botir BOYMETOV 9-bet

³ ³ Tasviriy san’at texnologiyasi va nusxa ko‘chirish. O‘. Nurtayev, S. Mahkamova. 2021 43-bet

⁴ «Qayroq suv ombori»

tekislik yuzasiga ya’ni holstga raqamlar asosida joylashtirib olamiz. Bu sm chiziqlar nimaga kerak? Nusxa olayotganimizda birga bir asar ko’chirishimizda va kampanovkalarni tog’ri olishimizga yordam berdi.

Hech bir rassom borki nusxa ko’chirmasdan o’zining ma’lum texnika san’atini chiqarolmagan. Ustozlarimiz biz yosh rassomlarga qoldirgan ko’plab asarlar orqali biz borliqni, fazoviy kenglikni, bir-biridan serjilo ranglar texnikasini, qalam san’atlarini hamda turli xil texnikalarni o’rganamiz va o’rganib kelmoqdamiz. O’zbekistonimizda ham huddi shunday ustoz rassomlarimiz bor va ularning san’at asarlari bizga yuqorida takidlanganidek biz uchun bir bamisoli maktab. Ulardan biri “Rahim Axmedov” u o’zining “Surxandaryolik ayol” “Ona o’ylari” “Cho’pon” kabi portretlarida insonning ichki kechinmalarini, his tuyg’ularini, o’rzularini va go’zal qalbini ochib bergan.⁵ Bu asarlarni o’rganishdan oldin rassom texnikasini o’rganib, amalda qo’llash darkor. Uning ranglar olami, kompanovkalarini, his – tuyg’ularini, go’zal qalbidan ishlangan asarlarini qayta – qayta eskiz qilish orqali ham biz o’zimizga yetarlicha bilim olamiz va shundagina rassomning ishlaridan nusxa olaolamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Behzod Xadjimetov Miniatyura ashyolarida ishlash [Matn] darslik /Behzod Xadjimetov. – Toshkent, “Poytaxt exculsive” nashriyoti, 2024. – 176 b.
2. Bulatov S.S. O’zbek xalq amaliy bezak san’ati. –T.: Mehnat, 2001, –384 b.
3. Abdirasilov S.F., Boymetov B.B., Tolipov N.X. Tasviriy san’at. –T.: Ilm ziyo, 2010, –176 b.
4. Oyidinov N. O’zbekiston tasviriy san’ati tarixidan lavhalar. –T.: O’qituvchi, 2012, – 126 b.
5. Goncharova P.A. Buxoro zardo’zlik san’ati. Albom. –T.: O’zbekiston, 2003, –112 b.
6. Bulatov S.S., Shobaratov P.P., Rasulov M.A. Naqqoshlik. –T.: Iqtisod– Moliya, 2010, –368 b.
7. Alimjanovna, Yusupova Shoxista. "The Important Significance of Introducing Students to Artists' Creations in Circle Classes (Ural Tansikbaev)." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3.1 (2024): 9-9.

^{5 5} Tasviriy san’at texnologiyasi va nusxa ko’chirish. O’. Nurtayev, S. Mahkamova. 2021